

עומר מואב מנסה להפריך את טענות זליכה: "במקום לתרום לדיון הציבורי הוא מחבל בו"

עומר מואב מגיב לטענות שהעלה פרופ' ירון זליכה לגבי הצמיחה, האבטלה ומחירי הדיור בישראל

עומר מואב, מוסף הארץ 11.07.2013 13:19

בראיון שערכה איילת שני עם פרופ' ירון זליכה ("קוראים לזה שקרן", מוסף "הארץ", 28.6), תוקף זליכה בחריפות רבה את מדיניות ממשלת ישראל, תוך הסתמכות על טיעונים ונתונים כלכליים. יש בהחלט מקום לביקורת נוקבת על הממשלה ועל העומד בראשה, בעיקר על הפער בין הדיבורים הנחרצים לבין אוזלת היד בעשייה, אבל הבעיה עם ביקורתו של זליכה היא שטענותיו מופרכות. עקב כך, במקום לתרום לדיון הציבורי הוא מחבל בו.

אפריך כאן חלק גדול מטענותיו, אבל בגלל ריבוי הטענות השגויות אתייחס להן בתמציתיות ואף לא אגע בכולן. אפתח בטענת זליכה שהחל משנות ה-70 ישראל אינה סוגרת את הפער בתוצר לנפש בהשוואה למדינות המפותחות, ושאי-סגירת הפער עומדת בניגוד לתיאוריה שמדינות עניות צומחות מהר יותר מהמדינות העשירות, אם העניות מנהלות מדיניות כלכלית סבירה. מבחינה מסוימת זו טענה ריקה, שהרי ניתן לטעון שכל מדינה שלא סוגרת את הפער, פשוט מנהלת מדיניות כלכלית שאינה סבירה. את התופעה של צמצום פערים מקובל לכנות "התכנסות" והתיאוריה שזליכה נשען עליה מבוססת על מודל הצמיחה של חתן פרס נובל לכלכלה, חברט סולו. זליכה טועה טעות נפוצה בפרשנות המודל, שלמעשה אינו מנבא "התכנסות גלובלית" מהסוג שזליכה טוען, אלא התכנסות של מדינות דומות. כך שבסתירה לדבריו, אין תיאוריה כלכלית מקובלת על פיה מדינות עניות צומחות מהר יותר.

המבחן האמפירי לקיומה של התכנסות הוא פשוט: האם מדינות עניות צומחות בממוצע מהר יותר מהעשירות. כאשר בודקים את הקשר בין התוצר לנפש בשנת 60' והצמיחה הכלכלית בתוצר לנפש בשנים 1960-2010 מגלים, בסתירה לטענות זליכה, שאין בנתונים עדות להתכנסות. המדינות העניות ב-60' לא צמחו מהר יותר מהעשירות. גם הנתונים משנת 80' ועד 2010 מספקים את אותה התוצאה. עבור שתי התקופות, שוב בסתירה לטענות זליכה, ישראל אינה חריגה. מדובר במדינה שאינה ענייה, וצמיחתה דומה לקצב הצמיחה הצפוי (ולמעשה אף מעט גבוה יותר) בהתאם לרמת התוצר בשנים 60' או 80'.

זליכה מסייג את טענת ההתכנסות למדינות דמוקרטיות. מחקרים רבים אכן נערכו לגבי ההשפעה של דמוקרטיה על צמיחה כלכלית. מסקנתם הכללית היא שקיים מתאם בין צמיחה לדמוקרטיה, אבל כיוון הסיבתיות אינו ברור: אין למעשה ממצאים התומכים בטענה שדמוקרטיה היא הסיבה לצמיחה, ולא תוצאה שלה. אציין שאם זליכה התכוון להגביל את טיעונו למדינות OECD, אז בקבוצה זו אכן היתה התכנסות לפחות בחלק מהתקופה (אבל אף שם, בניגוד לטענותיו, ישראל אינה חריגה לרעה). אם זו כוונתו, לא ברור מדוע החריג את אפריקה דרומית לסהרה ("אצלם זה מלידה", במילים שלו). בכל מקרה,

צודק זליכה בכך שרצוי להפעיל בישראל מדיניות מעודדת צמיחה. אבל כיצד מעודדים צמיחה? לזליכה תיאוריה מעניינת, שאינה מקובלת על כלכלנים, כולל הקיינסיאנים שבהם, שהמפתח לצמיחה כלכלית הוא הצריכה הפרטית. הפיגור של ישראל, לטענתו, נובע ממדיניות שאינה מעודדת את הצריכה הפרטית. ישראל, לדבריו, חריגה בשיעור הצריכה הנמוך מהתוצר: 55%, בהשוואה ל-65% במערב.

על פי הגישה הקיינסיאנית, בזמן מיתון, הגדלת הביקושים אכן תורמת לתוצר. תיאוריה זו מבחינה בין שלושה סוגי ביקושים עיקריים: צריכה פרטית, צריכה ציבורית והשקעות במבנים וציוד (יש גם את עודף היצוא על היבוא, אך כאן מדובר בגודל קטן יחסית). לא בחר מדוע צריכה פרטית בהיקף של 65% מהתוצר, במקביל לצריכה ציבורית והשקעה בהיקף כולל של 35%, עדיפים על פני צריכה פרטית של 55% מהתוצר וצריכה ציבורית והשקעה של 45%. זליכה לא פירסם אף מחקר שמראה שכך הם הדברים, ולכן לדעתי, פשוט מדובר בחוסר הבנה בסיסי ביותר.

אבל זליכה מתיימר לדון בצמיחה כלכלית ארוכת טווח. בשונה ממיצוי כושר הייצור של המשק בזמן מיתון, צמיחה בטווח של עשרות שנים היא תוצאה של הגדלת כושר הייצור של המשק, למשל על ידי השקעה בהון יצרני ובטכנולוגיה. הפניית משאבים לצריכה פרטית על חשבון השקעה דווקא פוגעת בכושר הייצור. מרבית סיפורי ההצלחה הגדולים של צמיחה מהירה בחצי השני של המאה ה-20, כמו "הנמרים האסייתים", היו מבוססים על הגדלת ההשקעה באמצעות עידוד החיסכון הפרטי (משמע, צמצום הצריכה). גם הצמיחה המרשימה של מדינות הגוש הקומוניסטי לשעבר בשנות ה-50 וה-60 של המאה הקודמת היתה תוצאה של חיסכון כפוי וצריכה פרטית נמוכה.

אמונתו של זליכה במדיניות לעידוד הצריכה הפרטית כאמצעי להשגת צמיחה כלכלית אינה מבוססת אפוא על ההיגיון או על עובדות. ומה לגבי המספרים שזליכה מנפק בעניין? על פי נתוני OECD, בשנת 2011 שיעור ההוצאה לצריכה בישראל מתוך התמ"ג היה 62.4% והממוצע למדינות OECD היה 58.2%.

ישראל היתה לפיכך מעל הממוצע ודורגה בפועל במקום החמישי אחרי יוון, ארצות הברית, פורטוגל ובריטניה. בשנת 2006, כנראה הפעם האחרונה שזליכה בדק את הנתונים, שיעור הצריכה הפרטית בישראל אכן עמד על 55.4%, אך הוא היה רק מעט מתחת לממוצע האירופי של 57.6% וגבוה בהשוואה לקנדה, אוסטרליה, הולנד וכל המדינות הנורדיות. בקיצור, התיאוריה של זליכה, כמו הנתונים שהוא מספק, אינם מבוססים.

זליכה אמנם מצהיר על עצמו שהוא מומחה למקרו-כלכלה, אבל מטענותיו הכלכליות אני מתרשם שמדובר בהפרזה. גם אמירתו שאולי הוא טועה במיקרו-כלכלה אבל לא במקרו-כלכלה מעידה שהוא לא שולט בתיאוריה מקרו-כלכלית מודרנית, המבוססת על ניתוחים מיקרו-כלכליים.

זליכה חמז שהממשלה, באמצעות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מפיצה שקרים מוחשעים על יוקר הדיור, שיעור האבטלה והיקף המשורות החלקיות. מי שמכיר את פרוץ שלמה יצחקי, שעמד בראש הלמ"ס עד לפני כמה חודשים, ועקב אחרי התהליך שבו ראש הממשלה שיחררו מהתפקיד, מבין שלא ייתכן שיצחקי שיתף פעולה עם הממשלה בהולכת הציבור שולל. ולטענות עצמן: ארגון OECD מפרסם נתונים השוואתיים על היקף המשורות החלקיות ועל האבטלה ארוכת הטווח (מובטלים מעל שנה). בניגוד בחר להצהרות של זליכה, בשני המדדים ישראל אינה חריגה כלל.

זליכה טוען שבישראל שיעור המובטלים לטווח ארוך הוא הגבוה במערב. נתוני OECD חושפים שבישראל שיעור האבטלה ארוכת הטווח נמוך בהרבה מהממוצע במדינות OECD. זליכה טוען עוד ששיעור המשורות החלקיות בישראל הוא הגבוה במערב. גם כאן הטענה חסרת שחר. על פי נתוני OECD, היקף

המשחת החלקיות בישראל נמוך מהמוצע (זליכה, ראוי לציין, טוען שהלמ"ס העביר נתונים לא מדויקים ל-OECD לגבי היקף המשחת החלקיות).

ומה לגבי ביקורת על מדיניות הריבית הנמוכה של בנק ישראל, שגרמה לעלייה החדה במחירי הדירות? מעטים יחלקו על הטענה שלריבית הנמוכה יש תחומה משמעותית לעליית מחירי הדירות. אך זליכה טוען שהריבית נמוכה מדי. הוא גם חמז שסטנלי פישר העדיף את היצואנים העשירים על חשבון חכשי הדירות, וטוען שהדבר נעשה ללא כל דיון ציבורי. בהקשר זה כדאי להזכיר לקוראים, שחלקם כנראה חאים בזליכה גיבור הלוחם למענם נגד הממשלה והטייקונים, שסטנלי פישר אינו מחובר לטייקונים ולגופים כלכליים בישראל. את זליכה, לעומתו, שכרה חברת פרטנר בשנת 2010 כדי שיתמוך במלחמתה נגד הפחתה חדה של דמי הקישוריות. הצטרפותו לסוללת היועצים של פרטנר עוררה תמיהה בזמנו, שכן שבעה חודשים לפני כן כתב זליכה עבודה כלכלית לחברת מירס שבה הוא טוען כי יש להפחית את דמי הקישוריות. בסופו של דבר, דמי הקישוריות הורדו הרבה מעבר לסכום שזליכה המליץ עליו במסגרת עבודתו עבור פרטנר, ותחזיותיו שהדבר יפגע בציבור בישראל, בעיקר בחלשים, התבדו. אחזור לעניין הריבית. ראשית, את הריבית קובע הנגיד עם ועדה מוניטרית בבנק ישראל, הכוללת אנשים שלא דבק בהם רבב. שנית, לריבית הנמוכה יתחומת רבים ומהותיים בתחום הצמיחה וצמצום האבטלה. יתחומת אלה עולים מן הסתם על החסחנות בהתייקרות הדיו. בנוסף, כדאי לזכור שהריבית הנמוכה אמנם תורמת ליוקר הדיו, אבל באותה עת היא מוזילה את עלות המשכנתה. מהראיון עולה הרושם שזליכה פשוט לא מבין את תפקידו של בנק ישראל. גרוע מזה, אפשר שביקורתו קשורה לכך שפישר תמך בסיום כהונתו כחשב כללי ב-2007. אחת הטענות המדהימות שמעלה זליכה היא שמדד מחירי הדיו שמפרסמת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מוטה מאוד ושהמחירים עלו בפועל יותר מהמדד לציבור, שכן גודל דירה ממוצעת ירד בשש השנים האחרונות מ-100 מטר מחבוע לפחות מ-80. אבל האמת הפוכה. שטח הדירה בישראל גדל ברציפות על פני השנים. בפרט, על פי נתוני הלמ"ס, משנת 2001 ועד 2010 שטח ברחו (כולל שטח בנוי משותף) של דירה חדשה ממוצעת עלה ב-30% - מ-133 מטר מרובע ל-172. לא מדובר בגידול בממוצע שנובע מכך שהבתים שהעשירים בונים עלו מאוד בשטחם, בניגוד לירידה בשטח הדירה של אנשי המעמד הבינוני. חלקן של דירות חמישה חדרים ויותר, מתוך סך הדירות החדשות עלה באותה התקופה מכ-40%, וחצה את רף ה-50%, וחלקן של דירות שלושה חדרים ופחות ירד מחמישית בקיחוב לפחות מעשירית. אבל, שוב בניגוד לטענתו של זליכה, שינוי זה בגודל הדירה משוקלל כבר בדרך חישוב מדד מחירי הדיו, ועל כן אין בו כל הטיה מן הסוג שזליכה טוען. זליכה צודק כמובן בכך שיוקר הדיו הוא בעיה. אבל את זה כולנו יודעים. טענתו בעניין לא מסייעת להבין מהי המדיניות שיכולה להוריד את מחירי הדיו מבלי להגדיל את האבטלה ולפגוע בציבור.

עלול הקורא לחשוב שאולי ביקורתי על התיאוריות של זליכה נובעת מחילוקי דעות אידיאולוגיים. אולי כלכלנים "סוציאליסטים" חושבים שדווקא הצדק עם זליכה? בבלוג "דעת מיעוט" מראין אורי כץ את פרופ' יוסי זעירא, מקור-כלכלן בעל מוניטין, שהיה חבר בצוות המומחים האלטרנטיבי בזמן מחאת קיץ 2011, ותומך בהגדלת הוצאה הציבורית והמיסוי ברוח התוכנית הכלכלית של מפלגת העבודה. אבל זעירא טוען שהורדת הריבית על ידי בנק ישראל היתה נכונה, ואינו סבור שעידוד צריכה פרטית תסייע לצמיחה הכלכלית.

בסיכומי של עניין, אציין שאין לפסול את האפשרות שבחלק מהמקרים טענתו של זליכה התבססה על ידע חלקי, אך קשה להימנע מהמסקנה שיש לו נטייה לזחוק מספרים ללא בדיקה, ולדעתי מתקבל הרושם

שהבנתו המקרו־כלכלית מוגבלת מאוד. כתוצאה, כך להערכתו, הוא מזיק לדין הציבורי, ומקשה על יצירת חזית שתלחץ על הממשלה להפעיל מדיניות כלכלית נבונה, למען רווחת הציבור הרחב בישראל. בנושא יקר הדיור הוא מכונן את חצי הביקורת לבנק ישראל במקום לממשלת ישראל, שתפקידה לטפל בהגדלת היצע הדיור, ובנושא הצמיחה הכלכלית הוא מציע מדיניות לעידוד הצריכה הפרטית - אף שזו דווקא פוגעת בצמיחה בטווח הארוך וכמובן בחיסכון האישי.

הכתב הוא פרופסור לכלכלה באוניברסיטה העברית ובאוניברסיטת ווריק, זוכה פרס מפעל הפיס על שם לנדאו לשנת 2012 על הישגיו המחקריים במקרו־כלכלה